فلاسفهٔ اسلامیه

عدد

۲

شیخ الاطبا

ابو بکر محمد بن زکریا الرازی

دارالفنون اسلام فلسفه‌سی وفقه تاریخلری مدرسی

ایزمیرلی

اسماعیل حقی

الهیات فاکولته‌سی مجموعه‌سنده نشر اولوندقدن صوکرا
دارالفنون طلبه‌سی ایچین آیریجه کتاب شکلنده طبع اولونمشدر .

شهزاده باشی — اوقاف اسلامیه مطبعه‌سی

۱۳۴۱

ایکنجی کتاب

شیخ الاطبا ابوبکر محمد بن زکریا الرازی : حیاتی ، مؤلفاتی ،
مواد علمیه‌سی ، تعالیم علمیه‌سی

اسیر که‌یان ، باغشلیان تا کری آدیله

باشلارم

اسلام فلاسفه واطباسی آره‌سنده پارلاق بر شهرتی حائز اولان ؛ شرقه وغربه کندیسنی طانیده‌ن اعاظم متفکرین اسلامیه‌دن بری شبهه یوق که شیخ‌الاطبا ابوبکر محمدبن زکریا الرازی‌در .

رازی علمنده‌کی احاطه و وسعتی ، آثار علمیه‌سنك عدد وقیمتی اعتباریله فکر بشرك فیضنه محتاج بولوندیغی اعاظمدن بری‌در ؛ محیطنده نصل شانی عالی ایسه محیطنك خارجنده‌ده اویله‌جه شانی عالیدر . آوروپاجه اسمی رازیدن غلط اوله‌رق Rases در .

رازی الك بیوك اسلام طبیبی ایدی ، اسلام فلاسفه‌سنك بیوکلرندن‌ده بری ایدی ؛ زمانننك یکانه طبیبی ، یکانه فیلسوفی ایدی . رازی‌نك شخصیت علمیه وفلسفیه‌سی شیمدی‌یه قادار لایقی وجهله تدقیق وتتبع ایدلمامش ایدی ، بوایسه اسلام فلسفه‌سی تاریخی ایچین بیوك بر بوشلق ایدی . غایت مهم ، پك ممتاز بر شخصیت صاحبی اولان فیلسوفمزك صورت انکشافنی کوستره‌جك اولان حیاتی ، بولوندیغی عصرك ترقیات علمیه ومدنیه‌سنه

نمونه اوله‌جق مؤلفاتی ، حائز اولدیغی علمنك منبعلرینی بیلدیره‌جك اولان مواد علمیه‌سنی ، شخصیت ممتازه‌سنی ایضاح ایده‌جك اولان تعالیم علمیه‌سنی یکان یکان تدقیق ایده‌رك بو بوشلغی طولدیرمق ایستیورز .

حیاتی — ابوبکر رازی خراسانده برچوق فقهای عظامك، ناقدین حدیثه ، سادات صوفیه‌یه ، اعاظم متکلمینه منشأ اولان ری [١] شهرنده دوغمش، اوراده یتیشمش ایدی ؛ عباسیلردن المکتفی ، المقتدر زمانلرنده بولونمش ایدی . اووقتلر عباسیلرك پارلاق دورلری سونمش ، طوائف ملوك اطرافی قاپلامش ایدی. رازی چوجوقلغندن بری علوم عقلیه‌یه پك زیاده هوسکار ایدی . اول باول اونکله مشغول اولدی ، فقط بونکله اکتفا ایتمدی ، آتشین ذکاسی اونی ادبیاته سوق ایتدی ، علوم ادبیه ایله‌ده مشغول ایتدی ، رازینك طبیعت شعریه‌سی وار یدی که اوکا شعربیله سویلتدیرمش ایدی . رازی او عصرك مشاغلندن اولان کیمیای وهمی‌یه‌ده خیلی امك ویرمشدی، احکام نجومی‌ده بیلیردی. چوجقلغنده عود چالمش ایدی، مغنی ایدی.
رازی فلسفه‌یی بلخیدن [٢] تعلم ایتدی ، طبی ایسه

---

[١] ری ایرانك پك قدیم ومشهور برشهری ایدی. [١٩ ویا ٢٠] تاریخنده دار اسلام اولدی .

[٢] بلخی فلسفه‌ده ، علوم عقلیه‌ده حائز کمالات ایدی . برچوق علوم حقنده مسوده‌لری واراییسه‌ده تام برکتاب شکلنده دکیل ایدی .

بیوکللنده اوکرندی . رازی طب تحصیلندن اول خسته‌خانه‌لره کیدر ، اطبایی ، اجزاجیلری راحت براقمزدی ؛ ادویه‌نك ، خسته‌لرك احوالندن صورار دوریردی . بر کون خسته‌خانه‌ده بر باشـلی ، ایکی یوزلی بر چوجق کورمشدی . اطبایه سببنی صـورمش ، آلدیغی جوابی پك خوش بولمش ایدی . بو حال فردوس الحکمة صاحبی ابوالحسن علی بن ربن الطبری‌دن [١] طب تحصیل ایتمه‌سنه بادی اولدی . بوعلمده احاطهٔ کلیه صاحبی اولدی ، جالینوس العرب [٢] عنواننی آلدی ؛

رازی تحصیل علوم صددنده مملکت مملکت طولاشیردی ، اندلسه قادار کیدرك برمدت قرطبه‌ده قالدیغی بیله سویلنیور . بغداده کلدیکی زمان اوتوز بوقادار یاشنده ایدی .

رازی اولا ریده ، صوکرا بغدادده خسـته خانه مدیری اولمشـدی ؛ بغدا . کیمیاخانه‌سنده چالیشمش ایدی . رازی‌نك مملکتی اولان خراسان دیارنده پك بیوك موقعی وار ایدی . خراسان وماوراءالنهر صاحبی منصوربن اسماعیل ایله آره‌لرنده

---

[١] ربن رانك وبانك فتحیله‌در . ابوالحسن طبیعیاتده تك ایدی . مملکتنده علم حکمت اوقودردی ؛ اوراده ظهورایدن برفتنه اوزرینه ریه کلمش ایدی . رازی اوندن پك چوق علوم الده ایتدی .

[٢] جالینوس ، زماننده اطبانك پیشواسی ایدی ، ابوالحسن علی ابن الحسین المسعودی « علوم طبیعیه‌ده آرسطودن صوکرا بقراط ایله جالینوسدن‌دها عالم‌هیچ برکیمسه‌بیلمیورم » دیرایدی . بقراط جالینوسدن اوّل ایدی .

مودت وار ایدی ، اونك خدمت طبابتنده بولونمش ، «المنصوری» یی اونك نامنه تألیف ایتمش ایدی . رازی نك اکثر اقامتگاهی وطنی اولمق اعتباریله بلاد عجمده ایدی .

رازی نك مجلسنده تلمیذلری ، اونلرك اوته سنده تلمیذلرینك تلمیذلری بولونوردی . بر مراجعت وقوعنده اولا الك کریده بولونان تلمیذلرینك تلمیذلری جواب ویررلردی . شاید اونلر جواب ویره مزلرسه ایلریده بولونان تلمیذلری جواب ویررلردی ، اونلرده جواب ویره مزلرسه صره استاذه کلیردی .

رازی طبعاً کریم ایدی ، ایی خویلی ایدی ، ناسه ایولك ایتمکی چوق سوردی . خصوصاً خسته لر حقنده پك مرحمتلی ، پك مشفق ایدی ، علاجلرینه صوك درجه اعتنا ایدردی ، عافیت وافاقت بولملری ایچین اولانجه طاقتنی صرف ایدردی . الدن کلدیکی قادار ادویه یی براقوب اغذیه ایله تداوی یی التزام ایدردی .

رازی نك بو اهتمام ، بو اعتناسی تتبعات علمیه سنده جایگیر اولمغله بر آن بوش طورمازدی ، یازار دورردی ، یا تبییض ایدر ویا تسوید ایدردی ، افاضل علمانك تدوین ایتدیکلری کتابلرینه مطلع اولمغی عادت ایدنمشدی .

رازی نك تداوی امراض خصوصنده کی مهارتی ، آثارذکا ونطقی ، « تقدمة المعرفة » [١] سایه سنده خسته لرك احوالی

[١] بقراطه گلنجه یه قادار طب ابت کاهنلکه محتاج ایدی ، بقراط ـ

آکلامه‌سی ، پك چوق اطبانك تشخیص ایده‌مدکاری خسته‌لقلری تشخیص ایتمه‌سی ، فرقنه وارمدیقلری علاجی بولیوبرمه‌سی عقوله حیرت ویرردی . بوبابده پك چوق حکایه وخبرلر واردر .

رازی احوال طبیعیه ، علوم فلسفیه ، قوانین منطقیه‌یه اعتنا ایتمه‌یوب دنیا لذتلرینه میل ایدن کیمسه‌نك هیچ برعلمنه اعتماد ایده‌مزدی .

رازی معتدل بر طبیب ایدی ، نه تماميله مادی اوله‌رق معنویاتی آتمش ، نه تماميله معنویاته باغلانه‌رق مادیاتی برطرف ایتمش ایدی ؛ دنیایی آلدن براقمدی ، معادی‌ده اونوتمدی .

رازی « جالینوس ایله ارسطو بر معناده اتفاق ایدرلرسه اونك دوغریسی بودر ، فقط اختلاف ایدرلرسه دوغریسینی بولمق عقل ایچین پك مشکل اولور » ادعاسنده ایدی .

هم طبیب ، هم ادیب اولان فیلسوفمزك شونلری سویله‌مشدر :

ـ طباتی کاهنلکدن آییرمش ، « تقدمة المعرفة » کتابنی وضع ایتمشدی . « تقدمة المعرفة » بر طاقم علامتدن باحثدرکه طبیب او علامات ایله ماضیده ، حاضرده ، آتیده مرضك احوالنه واقف اولور ایدی . طبیب ماضیده‌کی حالی خبر ویرنجه خسته اوکا اعتماد ایدردی ، بوسایه‌ده مقتضاسی اوزره معالجه‌یه امکان حاصل اولوردی . حاضری بیلیرسه خسته‌لغی لایقیله تداوی ایدردی ، آتیی بیلیرسه خسته‌لغك هجومندن اول بوتون تدابیره مراجعت ایدردی .

لعمری ما ادری وقد آذن البلی   بعاجل ترحال الی این ترحالی
واین محل الروح بعد خروجه   من الهیكل المنحل والجسد البالی [٢]

ارتحالی — رازی نك كوزلرنده رطوبت وار ایدی. بو حال باقلالی چوق ییمه‌سنه حمل اولونمش ایدی. بالنتیجه آخر عمرنده كوزلرینه قاره صو ایندی، اجرای عملیات ایچون نزدینه كلان طبیبه، روایت اولوندیغنه كوره، كوزلرك قاچ طبقه اولدیغنی صورمش، اوندن جواب شافی آله‌مایجه كوزلرك صورت تركیبنی بیلمیان بر متطبب ناصل اجرای عملیات ایده‌بیلیردیه دوشونمش، «دنیایی كورمكدن اوصاندم، ارتیق كورمك ایسته‌میورم» دیه‌رك عملیاتی اجرا ایتدیرمامش ایدی. بو حال فیلسوفمزك عالم حقنده بدبین اولدیغنه دلالت ایدیور. رازی چوق كچمكزین مسقط رأسی اولان ریده [٣١٠ ویا ٣٢٠] تاریخنده یتمش بو قادار یاشنده اولدیغی حالده ارتحال دار بقا ایتمشدر.

فیلسوفمزك صورت ارتحالی حقنده شویله بر روایت واردر: رازی بر كون وزیره بر ضیافت ویرر، وزیر یمكلری لذتلی بولور، همان یمك پیشیرن آشجی قادینلردن برینی رازیدن آلیر، آشجی یمكی پیشیریر ایسه‌ده وزیر اولذتی بولاماز. آشجیدن

[٢] بو بیپرامش بدن چابوق بر كوچ اعلان ایدیور. حیاتمه قسم ایدرم كه نره‌یه كوچ ایده‌جكمی بیلمیورم. روح انحلاله اوغرامش هیكلدن، چورومش بدندن چیقدقدن صوكرا عجبا اونك محلی نره‌سیدر؟

سببی صورار، آشجی «بیشه‌ن بیلمك اونك عینی‌در. فقط رازی‌نك تجربه‌لری هپ آلتون وكموشـدندر» جوابنده بولنور، وزیر «بیلمك لذتی تجربه‌نك آلتون وكموشدن اوله‌سندن ایلری كلیور» بوقادار آلتون وكموش آنجاق كیمیا ایله الده ایدیلیور» خلیاسیله رازی‌یی حضورینه جلب ایدر، بیلدیكی كیمیایی كندیسنه‌اوكرته‌سنی تكلیف ایلر، رازی بو بابده برشی سویله‌مز، كیمیایی بیلدیكـنی انكار ایدر. بونك اوزرینه وزیر اوفكه‌سنی یكه‌مز، فیلسوفمزی كیزلیجه كیریش ایله بوغار. دیمك اولویورکه رازی كیمیا اوغورینه قربان اولوب كیتمش، آسیا اسـتبدادی بك چوق اعاظم كبی رازی‌یی ده فلا كتدیده‌لر میاننه ادخال ایله‌مشدر.

مؤلفاتی — رازینك مؤلفاتی بك چوقدر. مؤلفاتی هرنه‌قادار تصنیف اولونمامش ایسه‌ده اونی طب، فلسفه، طبیعیات، فلكیات، مناقشات ومكاتبات، انواعیات [١] غروبلرینه آییرمق ممكن اولابیله‌جكدر.

١ — طب غروبی : [٢]

رازی‌نك طبه عائد بك جوق آثار بدیعه‌سی واردر. آثاری

---

[١] ذكر اولنان غروبلرده داخل اولمایوب متنوع فنلره عائد اولانلردر.

[٢] طبك شرقده‌كی صورت تلقیسی ایچون « الكندی » مزه مراجعت اولونسون.

برچوق زمانلر اوروپاده اوقونمش؛ یونانجه، لاتینجه ، فرانسزجه وانکلیزجه‌یه ترجمه اولونمشدر . باشلیجه‌لری شونلردر :

١ — الحاوی — اوتوز جلددر ، طب کتابلری ایچنده اك بویوکی، اك پارلاغی بودر. بقراط وجالینوس کبی اطبانك ، زمانه قادار کلوب کچن اطبانك کتابلرنده متفرق بر صورتده بولدیغی بوتون خسته‌اقلری و صورت تداویسنی بورادە طوپلامش ، هپسنی‌ده قائلنه نسبت ایلەمشدر . الحاوی مسوده حالنده ایکن رازی ارتحال ایتمش ایدی . مشهور ابن العمید ، الحاوی‌یی رازینك قیزقرنداشندن ایستەمش ، بو اوغورده پك چوق پاره بذل ایلەمش‌ایدی . ایشته بوپاره‌لرسایه‌سنده قیزقرنداشی کتابك مسوده‌لرینی چیقارمش، ابن‌العمیده تسلیم ایتمشدر. ابن‌العمید ریده‌کی تلمیذلری اولان اطبایی طوپلاتدیرمش ، کتابی اونلره ترتیب ایتدیرمش‌ایدی . الحاوی‌لاتینجه‌یه وسائر اوروپا لسانلرینه ترجمه اولوندیغی کبی متن عربیسی [١٥٠٩و١٥٤٢] تاریخلرنده ونديكده طبع اولونمش ایدی . الحاوینك بر آدی الجامع ، « حاصر صناعةالطب » در .

٢ — المنصوری ویا الکناش [١] المنصوری — بونی خراسان صاحبی منصور بن اسحاق بن اسماعیل نامنه تألیف ایلەمش ، بو کتابده اختصار وایجازی التزام ایتمشدی .

[١] کناشه قواعد و فوائد قید اولونان بر مجموعه دیمکدر .

٣ — كتاب الجدری والحصبة ـ بو كتاب [١٨٦٦] ده انكليزجه‌يه ترجمه‌سيله برابر لوندره‌ده ، يالكز متن عربيسی بيروتده طبع اولونمشدر . اصلی لاتينجه ويونانجه‌يه ترجمه اولونمشدر . چيچك ، قيزاميق خسته‌لقلرينی الك اول ذكر ايدن بو كتابدر ، بو خسته‌لقلر حقنده الك اول تحقيقات طبيه‌يی بيان ايدن بو اثر عاليده شرقه‌عائد برچوق مشاهدات واردر ، مسائل اون درت باب اوزره مرتبدر .

٤ — الطب الملوكی — طبرستان صاحبنه يازديغی كتابدر . بوراده اغذيه ايله تداوی‌يی ، ادويه‌نك اغذيه ايچنه صوقولمه‌سنی بيان ايديور .

٥ — الاقراباذين [١]
٦ — تقسيم العلل
٧ — المدخل الی الطب
بونلرده مطبوعدر

٨ — منافع الادوية ومضارها — غدالرك منافعی ، مضرتلرينك دفعی حقنده يازديغی بو كتاب ١٣٠٥ ده مصرده باصيلمشدر . كتابك كنارنده ابن سينانك طبه دائر بر كتابی واردر .

٩ — سام يلنك بك جوق حيوانی قتل ايتمه‌سنك اسبابنه دائر بر كتاب .

١٠ — مفصل ، نقريس ، عرق النساء علتلرينه دائر بر كتاب .

---

[١] تركيب ادويه ، اجزاجيلق

١١ — شدتلی پرهیزك ، همان ادویه‌یه مبادرت ایتمه‌نك بدنه مضر اولدیغنه دائر بر کتاب

١٢ — خلقك اطباء حاذقه‌دن یوز چویروب عادی اطبایه میل ایتمه‌لرینك اسبابی حقنده بر کتاب

١٣ — سر الطب

١٤ — الکافی

١٥ — منافع اعضا حقنده بر کتاب

١٦ — بوبرەك ومثانه حقنده بر کتاب

١٧ — جاهل طبیبلرك، خسته‌لری آرزولرندن منع ایدرك خسته‌لقلرینی آرتیردقلرینه دائر بر کتاب

١٨ — هریرده بولونه‌بیلان ادویه حقنده بر کتاب — بوراده بر طاقم ادویه بیان ایدیورکه طبیب حاذق آرتق باشقا بر دوا آرامغه محتاج اولمیور .

١٩ — التقسیم والتشجیر — بوراده امراضك هر برینك اسباب وعلاماتی ، علاجلرینی آیری آیری بیان ایدییور .

٢٠ — بعضی کیمسه‌لرك باشنده رکامه بکزر برصورتده حاصل اولان اویقو خسته‌لغك علتی حقنده بر کتاب

٢١ — صیدلة الطب

٢٢ — تلمیذی یوسف بن یعقوبه ، کوز خسته‌لغی، علاجی، ادویه‌نك ترکیبی حقنده یازدیغی رساله

٢٣ــ خسته‌خانه‌سنك اوصافی حقنده بر كتاب

٢٤ــ حمام حقنده بر كتاب

٢٥ – محنة الطبيب

٢٦ــ طب الفقراء — بوراده مرضلری ایضـاح ایدرك موجود اولان ادویه ایله تداوی‌نك امكانی كوستریور

٢٧ — صارغی حقنده بر كتاب

٢٨ــ طبيبك اوصافی حقنده بر كتاب

٢٩ــ قولونج حقنده بر كتاب

٣٠ــ خسته‌لرك يمكلری حقنده بر كتاب

٣١— مشكل اولان علتلر و بوبابده طبيبك معذرتی حقنده بر كتاب

٣٢ــ آكثرین ظهور ایدن ویا اهمیتلی بولونورده طبيبی عاجز براقان اولدیریجی علتلر حقنده بر كتاب

٣٣ – هرمملكتده جاهل طبيبلرك حاذق طبيبلردن زیاده بولوندقلرینه دائر بر كتاب

٣٤ــ فلج حقنده بر كتاب

٣٥ ــ بوتون علتلری ای ایتمك طبيبك يداقتدارینه‌و یرلمدیكنه دائر بر كتاب

٣٦ — آغز چارپيقلیغی حقنده بر كتاب

٣٧ — ٤١ كوزك ، جكرك ، اعضای تناسلك ، قلبك ، قولاغك ، مفاصلك هيئتلری حقنده بر كتاب

٤٣— آبراشلق ، يوزده‌كی قیرامتقلر حقنده بر كتاب
٤٤— ادويهٔ معدنيه‌يه دائر بر كتاب
٤٥— ادويهٔ مركبه حقنده بر كتاب
٤٦— خواص اشيا حقنده بر كتاب
٤٧— الاستدراك من كتب جالينوس ـ حنين بن اسحاق[١]
ذكر ايتمیوب جالينوسك فهرستنده مذكور اولميان كتابلری حقنده بر اثردر
٤٨— صوسزلق ، زيادهٔ حرارت حقنده بر كتاب
٤٩— كوزك سائر حواسه اولان مزيتی حقنده بر كتاب
... الخ

فلسفه غروبی :

١ — رؤيالر حقنده بر كتاب
٢ — لذت حقنده بر كتاب
٣ — نفسك جسم اولمديغنه دائر بر كتاب
٤ — النفس الصغيرة
٥ — النفس الكبيرة
٦ — اوهام وحركات نفسانيه حقنده بر كتاب

روحانی طبابت

---

[١] حنين بن اسحاق لحال شهيردر، خرستياندر. درت مشهور مترجلردن بریدر. ديكر اوچی شونلردر: الكندی ، ثابت بن قره ، عمر بن فرخان الطبری. بقراط ايله جالينوسك كتابلرينك معنالرينی ايضاح.

٧ — ایساغوجی ویا مدخل

٨ — جمل معانی قاطیغوریاس ویا مقولات

٩ — جمل معانی انالوطیقا الاولی ویا قیاس

١٠ — بر رساله [١]

١١ — بر قصیده

منطقه عائددر

١٢ — ان للانسان خالقا ـ بورادە انسانك بر خالق طرفندن حكمته اویغون برصورتده یارادلدیغنی تشریح و فیسیولوژی فنلریله اثبات ایدییور .

١٣ — ان للعالم خالقاً حكیما ـ بورادەدە عالمك برخالق حكیمی اولدیغنی اثبات ایدیور .

١٤ — علم الهی حقندە فلاسفەنك مقاصدینی مبین بررساله

١٥ — علم الهی حقندە كوچوك بررساله

١٦ — علم الـٰهی حقندە بر قصیده

١٧ — الحاصل ـ علم الـٰهی‌یه دائر دیكر بر اثر .

١٨ — رأی افلاطون اوزره علم الـٰهی

١٩ — فلاسفەنك غافل اولدیغی نقطه حقندە بر كتاب

٢٠ — السر فی الحكمة

ـ ایدن، پك كوزل برصورتده تلخیص ایدن، مغلق یرلرینی آچان بوایدی. وفاتی ٢٦٠ تاریخندەدر .

[١] بونی متكلمین اسلامیه‌نك الفاظیله یازمشدر .

٢١ — سرالاسرار فی الحکمة

٢٢ — عالمك دائما كورديكمز حال اوزره قالمه سنك ممكن اولمديغنه دائر بر كتاب

٢٣ — حدوث وقدم اجسام طرفدارلرينه عائد بر فصلی اتمام خصوصنده بر رساله

٢٤ — اجسامك قدم وحدوثی حقنده آيری بر رساله

٢٥ — اهل توحيدايله اهل دهراراسنده « احدث عالم » خصوصنده‌كی مناقضه‌يه دائر بر رساله

٢٦ — ميزان العقل

٢٧ — طب النفوس ويا طب الروحانی ـ اصلاح اخلاق حقنده بر اثردر

٢٨ — سيرة الحکماء

٢٩ — السيرة الفاضلة وسيرة اهل المدينة الفاضلة ... الخ

طبيعيات غرولی :

١ — سمع الکيان ويا مدخل علم طبيعی

٢ ـ ٣ كورمك حقننده ايكی رساله ـ برنده كورمك كيفيتنك كوزدن چيقان شعاع ايله اولديغنی انكار ايديور. ديكرنده آيدينلقده ، قارا كلقده كورمك كيفيتنك مختلف اولديغنك اسبابنی بيلديريور .

٤ — بهار وصوك بهار حقنده بر رساله

٥-١٦ — صنعت كيميا حقنده اون ايكى كتاب [١] - بو كتابلرده كيميانك وارلغنى قبول ايديور .

١٧ — جسمك بالذات متحرك اولوب حركتنك حركت طبيعيه اولديغنه دائر بر رساله

١٨ — حركتك نورلميوب بيلمديكنه دائر بررساله

١٩ — آراء طبيعيه

٢٠ — جواهرالاجسام

٢١ — طبيعى ارضك بالجيق ويا طاش اولديغنه دائر بررساله

٢٢ — قار حقنده بر رساله

٢٣،٢٤ — سكون وحركت حقنده ايكى رساله .

٢٥ - ٢٧ — ايريلى اوفاقلى هيولى حقنده اوچ رساله ... الخ

٢٨ — الخلاء والملاء - زمان ومكان حقنده بر اثردر

فلكيات غروبى :

١ — هيئةالعالم - بورادە ارضك كرويتى ، كونشك ارضدن بويوك ، قمرك ايسه كوچوك اولديغنى بيان ايدييور

٢ — استدارةالكواكب

٣ — ارضك وسط سماده مستدير اولمسى حقنده بررساله

[١] مدخل تعليمى ، مدخل برهانى ، الحجرالاصفر ، الاكسير .... الخ

٤ — برهان رياضی‌یه مالك اولميان كيمسه‌نك ، ارضك كروی اولديغنی تصور ايده‌میه‌جكنه دائر بر رساله

٥ — شمسك، كوكبك طلوع وغروبلری ارضك حركتندن نشأت ايتميوب بلكه فلكك حركتندن نشأت ايتديكنه دائر بر رساله

٦ — كواكب سبعه حقنده بر رساله

٧ — احكام نجوم حقنده بر رساله . . . الخ

مناقشات ومطالبات غروبی : [١]

١ — مانی مذهبندن [٢] بری ايله ارالرنده جريان ايدن مناقشه حقنده بر كتاب ـ رازی بوراده مانيه مذهبنك خطالرينی ايضاح ايديور

٢ — جالينوسك كتابلرنده‌كی شكوك ومناقضات

٣ — اون مسئله ايله طبی رده قالقيشان بر كستاخی رد حقنده بر كتاب

٤ — الكندی‌یی ، كيميای ممتنع قيلديغندن دولايی رد حقنده بر كتاب

٥ — جاحظی ، صناعت طبی رد ايتديكندن دولايی رد حقنده بر كتاب

---

[١] الكندی‌نك جدليات غروبنه برنظيره اولمق اوزره بوغروب آچيلمشدر .

[٢] الكندی ص ٣٠ مراجعت

٦ — ينه جاحظى ، كلامك فضيلتى حقنده يازمش اولديغى، فلاسفه عليهنده آغير سوزلر صرف ايتديكى كتابده كى تناقضلرى مبين بر رساله

٧ — معتزله‌يى انتقاد حقنده بر رساله

٨ — ابن اليمانه قارشو طب روحانى‌يى رد حقنده

٩ — احمد بن طيب السرخسى‌يى، جالينوسى «آجى طات» حقنده رد ايتديكندن دولايى ، ردى متضمن بر رساله .

١٠ — متكلميندن مسمعى‌يى ، اصحاب هيولايى رد ايتديكندن دولايى ردى حقنده بر رساله

١١ — طبيب جريرى بر ميوه مسئله‌سندن طولايى رد حقنده بر رساله .

١٢ — علم التهيده ارسطو مذهبنك شرحى ضمننده [انابو] نك پورفيريوسه [١] يازديغى كتابى رد حقنده بر رساله.

١٣ — ابوالقاسم البلخى ايله اوزون اوزادى‌يه علم الهى حقنده مناقشه‌لر .

١٤ — حسن بن اسحاق القمى‌يه يازديغى رساله‌سى .

١٥ — ز كامك علتى حقنده ابوزيد البلخى‌يه يازديغى رساله.

١٦ — برقلسه [٢] قارشو شكوك .

[١] ايساغوجى‌يى يازان .

[٢] برقلس افلاطون مذهبنه منسوبدر، قدم وحدوث عالم حقنده شكوكى واردر .

١٧ — لذت حقنده سهیل البلخی‌یی رد حقنده بر رساله .

١٨ — امامت بابنده کیالی رد حقنده بر رساله .

١٩ — التدبیر کتابنی نقض حقنده بر رساله .

٢٠ — بلخی‌یی علم الهی حقنده رده عائد بر رساله .

٢١ — سهیل البلخی‌یه معادی تثبیت حقنده یازدیغی رساله.

٢٢ — هیولی مسئله‌سنده ابن الیمانی رد حقنده بر رساله .

٢٣ — منصور بن طلحه‌نك کتاب الوجودینی رد حقنده بر رساله .

٢٤ — ابو القاسم بن دلفه حکمته دائر یازدیغی رساله .

٢٥ — علی بن وهبانه یازدیغی رساله .

٢٦ — ابن ابی الساجه حکمته دائر یازدیغی رساله .

٢٧ — مسعودی ایله آره‌لرنده حدوث عالم حقنده جریان ایدن مباحثه حقنده بر رساله .... الخ

انواعیات غرولی :

شطرنج وطاوله حقنده کتابلر ، محنة الذهب والفضه والمیزان الطبیعی نامنده‌کی کتابی ، علامات اقبال وعادت حقنده کتابلر . امامت حقنده ایکی کتابی ، هندسه‌یه عائد بر ایکی کتابی ، دعانك وجوبی حقنده کتابی ، عیوب اولیا حقنده [١] ، خواص

[١] ابن ابی اصیبعه بوکتابك اعداسی طرفندن نسبت ایدلدیکنی بیان ایدیور .

تلامیذ حقنده، جمل موسیقی حقنده، المرشد ویا العقول نامنده‌کی کتابی .. الخ .

رازی بو کتابلرله قالمامش ، جالینوسك کتابلرینی تلخیص واختصار ایله‌مش ، بعضی کتب قدیمه‌یه‌ده تفسیر یازمش ایدی . رازی‌نك باطبی حقنده‌کی نقضی بالاخره معتزله‌دن ابو عبدالله حسین البصری طرفندن رد اولونمشدر .

رازی‌نك طبه ، فلسفه ، طبیعیاته ، فلکیاته پك چوق خدمتلری سبق ایتمشدر . انکسار ضیایی کشف ایدن رازیدر . غیطان یاقیسنك موجدی رازیدر ، چیچك وقیزامیق حقنده الك اول تحقیقاتی طبه‌ده بولونان رازیدر ؛ رازی اسلام علماء طبیعیه‌سی آراسنده خلاده قوهٔ جاذبه اثبات ایدییوردی .

مواد علمیه‌سی — رازی‌یه کلنجه‌یه قادار ابوالحکما الکندی سایه‌سنده فلسفهٔ یونانیه‌یی الفاظ قرآنیه ایله افاده‌یی بر مسلك ایدینان مدرسهٔ مشائیه تأسس ایتمش ، ابو الهذیل و نظام سایه‌لرنده‌ده فلسفهٔ یونانیه‌نك تأثیری آلتنده کلام کسوهٔ جدیده‌یه بورونمش ، ابن کلاب بصری وبغداد صوفیه رئیسی حارث محاسبی سایه‌لرده هر ایکی مسلکه قارشی اهل سنته مخصوص بر کلام مدرسه‌سی احداث اولونمش ایدی . یونان فلسفه‌سی پك متشتت ، پك متباعد بر مجموعه شکلنده اهل اسلام النه دوشمش ایدی . الکندی آرسطو فلسفه‌سنی عمده قیلمش ، ابو الهذیل ایسه

طبیعیاتی ذیمقراطیس ، الهیاتی امبذوقلس فلسفه‌لرینه بنا قیلمش ؛ نظامده طبیعیاتده انکساغورث فلسفه‌سنی عمده‌ایدنمش ایدی . الکندی مدرسه‌سی مدرسهٔ فلسفیه ، ابوالهذیل ایله نظام مدرسه‌لری مدرسهٔ کلامیه ایدی . الکندی نظرنده اصل فلسفه صفات مختلفه ، مذاهب عدیده آره‌سنده آهنك وحدتی تأمین ایدن قسم ایدی ، ایشته ارسطو آهنك وحدتی الك اساسلی بر صورتده حیطهٔ اطلاعنه آلمش یکانه بر فیلسوف ایدی . الکندی ایله باشلایان مدرسهٔ مشائیه معقبلری ، خصوصا تلمیذی ابوالعباس احمد بن طیب السرخسی ایله سیرسریعنده دوام ایتمش ایدی ، ابوالعباس السرخسی استاذینك شهرتنه رقابت حاصل ایده‌جك درجه‌ده یدطولی صاحبی ایدی ، تحصیلی واسع ایدی ، ناقد بر فیلسوف ، حاذق برطبیب ، مدقق بر ریاضی ، ماهر برفلکی ایدی . نادره‌گو ایدی ، علوم عربیه‌یی‌ده یك ایی بیلیردی . فلاسفه ومتکلمین آره‌سنده حدیثه انتساب ایدنلر همان یوق دینه‌جك مرتبه‌ده غایت نادر ایدی ، ایشته او نادر ذواتدن بری احمد بن طیب السرخسی ایدی .

احمد بن طیب السرخسی‌نك قلمی نزیه ، عباره‌سی لطیف ایدی . مع التأسف عقلی علمندن آز ایدی . ایشته مجرد تدبیرسزلکی یوزندن [٢٨٣] ده خلیفه معتضدك قهرینه اوغرادی . اوچ سنه منکوب اولدقدن صوکرا [٢٨٦] ده قتل اولوندی ،

سرخسی‌ده رازی کبی آسیا استبدادینه‌قربان کیتدی. سرخسی‌نك فلسفه، نجوم، موسیقی‌یه، جغرافیایه، جبر وحسابه، طب وطبیعیاته، جدلیاته عائد متعدد اثرلری واردر. سرخسی نحو عربی ایله منطق آره‌سنده‌کی فرقی کوستریر مهم بر کتابده یازمشدر. آیروجه جالینوسه ردیه‌سی، ثابت ابن قره ایله [١] مجاوبه‌لری، حنین بن‌اسحاقی ردی متضمن بر کتابی ـ بغدادك فضائلی حقنده بر رساله‌سی واردر.

رازی کرك بونلرك، کرك باشقالرینك کتابلرینی اوقور، اوقودیغی کتابلرینك مؤلفلرینی تعقیب وتنقیددن بر آن خالی قالماز ایدی. فکر تنقیدی حائز ایدی، بویله‌جه فکر صحیحی فکر سقیمدن آییرر ایدی. بونکله برابر طبه اعتناسی فلسفه‌یه اعتناسندن زیاده ایدی.

رازی الکندی و سرخسی وامثالی فیلسوفلرك تعقیب ایتدکلری حرکت فلسفیه‌یه قارشی کلدی.

ارسطونك وفاتندن صوکرا نظریات عالیه‌سندن اوصانیله‌رق مذهبندن دونولمش ایدی. اپیکور ذیمقراطیس فلسفه‌سنه، پرهون سوفسطائیه مسلکنه، زه‌نون وجودیه مذهبنه‌دونمش ایدی. اهل اسلام آره‌سنده رازی‌ده بونلره بکزه‌دی. ارسطو

---

[١] صابئی فلاسفه‌سندن ایدی، برچوق آثار نشر ایتمشدی. طبده وعلوم فلسفیه‌ده پك یوکسك ایدی، وفاتی [٢٨٨] تاریخنده‌در.

فلسفه‌سندن عدول ایتدی ، ارسطودن‌بك زیاده انحراف ایتدی ، معلمی افلاطوندن وسائر قدمای فلاسفه‌نك آرا و افکارندن آییرلدیغندن طولایی ارسطویی تعییب ایدردی . اویله ظن ایدردی که ارسطو فلسفه‌یی افساد ایتمش ، اصول فلسفه‌یی تغییر ایله مشدر .

رازی ارسطویی ذکاسنده تقدیر ایتدیکی حالده قدما فلاسفه‌دن آیرلدیغی بویوك بر عیب بیلیوردی . بوکا مبنی فلاسفهٔ قدیمهٔ طبیعیه‌یی ترجیح ، هندك معدن حکمت ومنبع عدل وسیاست اولمسی فکرینه مبنی هند فلسفه‌سنی ترویج ایدیوردی . بونده اك زیاده محیطك تأثیری کورولمش اوله‌جقدر . چونکه هند فلسفه‌سنك جولانکاهی ایران ایدی .

تعالیم علمیه‌سی — رازی هرنه قدر بر مدرسهٔ فلسفیه تأسیس ایده‌مامش ، روحیات و منطقده اسلافندن فضله بر انکشاف کوستره‌مامش ایسه‌ده کندیسنه مخصوص اولان فکر فلسفیسی ایله کندینی شایان نظر قیلمشدی .

رازی‌نك کتابلرینه باقیله‌رق عقیدهٔ فلسفیه‌سنه اطلاع ممکن اوله‌بیلیور . رازی علم الهیده اسلافندن خیلی آیرلمش ایدی . چونکه علم الهی وطب روحانی وسائر کتابلرنده توحید بابنده مجوس [۱] مذهبی ، نبوت بابنده براهمه [۲] مذهبی ، تناسخده

---

[۱] بومذهب اهلی قدماء خمسه‌یه قائل اولور : ایزد ، اهریمن ، زمان ، مکان ، طینت ویا هیولی . ایزد فاعل خیر ، اهریمن فاعل شردر . الکندی ص ۳۱

[۲] براهمه نبوتی ابطالده ، حیوانی ذبحك حرام اولمه‌سی کیفیتنده ـ

عوام صابئه [٣] مذهبنی استحسانه دلالت ایدن سوزلری وار ایدی که بوده آنفاً بیـان اولندیغی اوزره هند فلسفه‌سنه اولان توجهندن ناشی ایدی .

مابعدالطبیعه‌سی — ١ — رازی الهه معتقدایدی . حکمت الهیه‌یی اثبات ایدرایدی . نظرنده الله حکیم ، مدبرعالم ایدی . اللهك بو تدبیری دائمی ایدی . عالم بر حکیم طرفندن حکمته اویغون برطرزده احداث اولونمش ایدی . عالم کوردیکمز بوحالده قاله‌من ایدی .

آنجاق اللهدن باشقا برطاقم قدیملر واردر اونلرده نفس ، خلا ، مدت‌در .

٢ — نفس بنفسه قائم برجوهردر ، جسم دکیلدر ، اعراضی حامل‌در ، اصلا مکانی یوقدر .

٣ — خلا مکان مطلق‌در ، مکان نامتنـاهی‌در ، اویله بر مکاندرکه اونده هیچ برمتمکن یوقدر .

٤ — مدت زمان مطلقدر .

کوریلیورکه رازی دیکر فلاسـفهٔ الهیون مذهبندن ، ایـیدن‌ایی‌یه آیرلمش ، مجوس مذهبنه ، هندفلسفه‌سنه یاقلاشمشدر .

ـ اتفاق ایتمشلردر ، بر قسمی حدوث عالمه ، بر قسمی قدم عالمه قائلدر . هندده عددلری اوقادار چوق دکیلدر .

[٣] هندده اکثریتك مذهبی‌در . بونلر عالمك ازلی اولدیغنه قائلدرلر ، کواکبه تعظیم ایدرلر . بو بابده اوچونجی کتابده تفصیلات کله‌جکدر .

الکندینك تعقیب ایتدیکی مابعدالطبیعه موجبنجه عالم قدیم ایدی . رازی عندنده ایسه محدث‌در . الکندی فلسفه‌سنده خلا ممتنع ایدی ، رازی فلسفه‌سنده ایسه ممکن‌در وقدیم‌در . الکندی عندنده «زمان» فلك اعظمك حرکتنك مقداری ایدی ، فلك اعظم‌ده قدیم ایدی . رازی عندنده ایسه زمان مطلق قدیم‌در . فلك اعظم‌ده محدث‌در .

نفس حقنده رازی ایله الکندی ایله آره‌لرنده بر فرق کورلیور چونکه الکندی افلاطون مذهبنی قبول ایدرك روحك جسمدن اول عالم عقلده بولوندیغنی قبول ایدیوردی . بو ایسه آرسطو مذهبنه مخالف ایدی رازی بوراده‌ده آرسطو مذهبنه مخالف اولمش ایدی .

٥ : تناسخ — ارواحك اجساددن مفارقتندن صوکرا دیکر اجساده انتقالی‌در . تناسخ اعتقادی ظهور اسلامدن اول بعض فلاسفه ، بعض مجوس ، بعض یهودده وار ایدی . ظهور اسلامدن صوکره ایکی فرقه‌یه فرجه‌یاب دخول اولدی : قدریه ، شیعه . قدریه‌دن احمد بن حابط وتلمیذلری ، شیعه‌نك غلاتندن سبأیه ، بیانیه ، جناحیه ، خطابیه ، بعض راوندیه [١] تناسخ طرفدارلرندن ایدی .

مشهور ابن حزم الاندلسی ایله تورك فیلسوفی ابو نصر

---

[١] محصل الکلام کتابنه مراجعت اولونسون ص ١٤٩

فارابی رازی‌نك علم الٓهیسنی رد ایتمشلر ، بو بابده مستقل اثرلر یازمشلردی . فارابی علم الٓهیده آرسطو مذهبی اوزره یورودی ، مبادئ ستهٔ روحانیه‌یی قبول ایتدی ، وحی ایله فلسفه آره‌سنده فرقی كوستردی ، نبوته احتیاجی ایضاح ایتدی . رازی الكندی وسرخسیدن آیرلدی ، فقط فارابی طرفندن قارشولندی . رازی علم الهیده آنفاً بیان اولوندیغی اوزره ابو الحسین البصری طرفندن‌ده رده اوغرادی .

الكندی باشده اولدیغی حالده فلاسفهٔ مشائیه نبوتی ، وحیی قبول ایدرلر ، اونی فلسفی بر نظر ایله ایضاح ایلرلر ، نبوتی ضروری كورورلر ایدی ؛ فلسفه‌یی اسلام محیطنه مساعد بر صورتده تلقی وقبول ایدیورلرایدی. رازی ایسه باب نبوتده ینه اسلافندن آیرلدی ، اخلافی ایله‌ده اویوشه‌مدی بوبابده براهمه‌یی خوش كوریوردی . فكر فلسفیسنك اسلام محیطنده عدم انتشاری بوندن ایلروكلش اوله‌جقدر. بوندن طولایی « دفع مضار الابدان بارض مصر » صاحبی علی بن رضوان المصری [وفاتی : ٤٥٣] و سائره رازی‌نك عیوب اولیا حقنده یازمش اولدیغی كتابی حقنده « كتاب الرازی فی مخاریق الانبیا » [١] دیمشلردی .

فی الواقع طبقات اطبا صاحبی ابن ابی اصیبعه بو كتابك رازی‌یه اسنادینی قبول ایتمیور ایدی ، فقط علی بن رضوان كبی ذوات

[١] مخاریق اسباب وآلات دسایس دیمكدر .

براهمه‌یه اولان میلی نظر اعتباره آله‌رق بو کتابی رازی‌یه اسناد ایدیورلردی .

طبقات امم صاحبی ابوالقاسم ساعدالاندلسی‌ده رازی حقنده « علم الٰهی ایله توغل ایتمامش ، بوراده‌کی مقصد اصلی‌یی آکلامادیغندن رأیلرنده تشتت کورولمش ، سخیف رأیلری قبول ایتمش ، نامقبول مذهب اختیار ایله‌مش ایدی ، آکلامدیغی یوللری کوره‌مدیکی جماعتی ذم ایدردی » دیمشدی .

اخلاقی — رازی کواکب ثابته‌نك ، بلده‌لرك اخلاقده تأثیری اولدیغنه قائل اولوردی : « کواکب ثابته‌نك طولده ، عرضده انتقال ایتمه‌سیله اخلاق و مزاجلرده منتقل اولور . بلده‌لرك عرضلرنده‌کی اختلاف ایله مزاجلر ، اخلاق ، عادات ، ادویه و اغذیه‌نك طبیعتلری دکیشیر » دیر ایدی . جسمك مزاحی‌ده اخلاق نفسه تابع طوتاردی .

الکندی ایله مقابله — الکندی بغدادده مهم بر مدرسه تأسیس ایتدیکی حالده رازی برمدرسه تأسیس ایده‌مامشدی . الکندی یونان فلسفه‌سنه یونه‌لدیکی حالده رازی بالعکس هند فلسفه‌سنه یونه‌لمش ، قدماء خمسه‌یی قبول ایله‌مش ایدی . الکندی کیمیایی وشیئی رد ایتدیکی حالده رازی زمانی علماسنك پك چوغی کبی اونی مروج ایدی ، حتی کیمیا بیلدیکنی ادعا ایدر [٢] . « بن فیلسوف اسمنی آنجاق کیمیا

[٢] مشهور کیمیاجیلر جابربن حیان ، یحیی بن خالد بن برمك ، ذوالنون مصری ایدی .

بیلانه ویریرم چونکه کیمیا سایه‌سنده ناسه محتاج اولماز، ناسك اللرینه باقمز » دیر ایدی . الکندیده وصف غالب فلسفه، رازیده ایسه بالعکس طب ایدی. الکندی « فیلسوف العرب » ، رازی « جالینوس العرب » ایدی . الکندی عرب فیلسوفی ، رازی ایران فیلسوفی ایدی . الکندی کندیسنه مخصوص افکار ایله کندیسنی شایان نظر قیلمدیغی حالده رازی بالعکس کندیسنه مخصوص افکار ایله کندیسنی شایان نظر قیلمشدی .

رازی کچدی کیتدی، میدانی فارابی‌یه براقدی. فارابی ایسه اونك ایزینی تعقیب ایتمدیکندن فکر مخصوصی انکشاف ایتمه‌دن سوندی کیتدی .

فهرست

صحیفه

صحيفه